

Anna Majchrowska-Kielak

ORCID: 0000-0002-3852-1464

Europejska Uczelnia w Warszawie

e-mail: a.majchrowska@poczta.onet.eu

Kompetencje zawodowe nauczyciela wychowania przedszkolnego i wczesnoszkolnego¹

Słowa kluczowe: kompetencje, kwalifikacje, nauczyciel przedszkolny, nauczyciel wczesnoszkolny

Streszczenie. W artykule podjęto próbę wyjaśnienia i rozróżnienia pojęć *kompetencje* i *kwalifikacje* w odniesieniu do zawodu nauczyciela wychowania przedszkolnego i wczesnoszkolnego. Autorka nawiązuje do licznych publikacji naukowych oraz aktualnego stanu prawnego w kontekście konstrukcji aktualnych programów studiów nadających kwalifikacje do pracy w zawodzie nauczyciela wychowania przedszkolnego i wczesnoszkolnego. Czyni to, uwzględniając również kontekst historyczny. Okazuje się, że ukończenie studiów magisterskich to nie jedyny warunek, który musi spełnić przyszły kandydat planujący pracę z dziećmi. Znaczenie ma również odporność na stres, stan zdrowia i gotowość i umiejętność pracy z grupą.

Professional competences of preschool and early school teachers

Keywords: competencies, qualifications, preschool teacher, early school teacher

Abstract. The article attempts to clarify and distinguish between the concepts of competences and qualifications concerning the profession of preschool and

¹ Autorka wykorzystała narzędzie ChatGPT w niskim stopniu ingerencji, w zakresie wyszukiwania literatury lub informacji. Wyniki wsparcia SI zostały przez nią zweryfikowane i zaakceptowane. Autorka ponosi pełną odpowiedzialność za ostateczne brzmienie publikacji.

early school education teachers. Drawing on extensive scientific literature and current legal frameworks, the author examines how contemporary teacher education programs are structured to award qualifications for this profession, situating this analysis within a historical context. The study reveals that completing a master's degree, while necessary, is insufficient as the sole requirement for prospective teachers of young children. Additional essential attributes include stress resilience, good health, and demonstrated ability to work effectively with groups of children.

Wprowadzenie

Zawód nauczyciela przedszkolnego ma długą i bogatą historię, sięgającą XIX w., kiedy to Friedrich Fröbel (Kot, 1995) zapoczątkował ideę przedszkola jako miejsca wszechstronnego rozwoju dziecka. Od tamtego czasu rola nauczyciela ulegała stopniowej profesjonalizacji, a wymagania wobec kandydatów stale rosły. Początkowo liczyły się przede wszystkim cechy osobowościowe, takie jak cierpliwość i troskliwość, dziś niezbędne są także konkretne kwalifikacje i kompetencje pedagogiczne.

W Polsce kształcenie nauczycieli przedszkolnych ma ugruntowaną tradycję i opiera się na ścisłych standardach prawnych oraz programowych. W artykule omówione zostaną aktualne wymagania stawiane osobom pragnącym pracować z najmłodszymi dziećmi w systemie oświaty.

Celem artykułu jest omówienie kwalifikacji niezbędnych do wykonywania zawodu nauczyciela wychowania przedszkolnego i wczesnoszkolnego. Motywacją do powstania tego opracowania były spostrzeżenia osobiste autorki, która od 10 lat jest dydaktykiem szkoły wyższej.

Okazuje się, że studenci pomimo bardzo dobrego przygotowania merytorycznego, pomysłowości i kreatywności w prowadzeniu zajęć z małymi dziećmi zauważają problem związany z utrzymaniem dyscypliny w klasie szkolnej. Nauczyciel to osoba, która musi umieć zarządzać grupą uczniów – klasą szkolną (Majchrowska-Kielak, 2020). Tworzenie warunków do rozwoju uczniów to duże wyzwanie dla nauczycieli. Porządek, harmonia i dyscyplina – rozumiane jako przestrzeganie przyjętych zasad – są ważnymi warunkami w tworzeniu atmosfery sprzyjającej uczeniu się.

O tym, że absolwent pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej jest gotowy do prowadzenia zajęć z dziećmi w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym, świadczy dyplom magistra – ale czy na pewno? System kształcenia nauczycieli oparty jest na konkretnych wytycznych, tzw. standardach. Jeśli program studiów skonstruowany został na ich podstawie, to przyszły absolwent otrzymuje

kwalifikacje do pracy w zawodzie. Zawód nauczyciela jest jednym z niewielu zawodów, których ramy prawne – tj. jego wykonywania i te związane z uprawnieniami – często i szybko się zmieniają. Problem ten był m.in. przedmiotem wystąpienia autorki podczas Międzynarodowej Konferencji Naukowo-Praktycznej pt. *Kompetencje nauczyciela. Metodologia, teoria, metodologia, praktyka*, która odbyła się 10 listopada 2023 r. w Akademii Kształcenia Ustawicznego Rady Obwodowej Odessy (Ukraina).

Kompetencje a kwalifikacje pracownika i nauczyciela pracującego z małymi dziećmi w świetle literatury przedmiotu

Na wstępie tego opracowania warto rozróżnić i zdefiniować pojęcia: *kompetencja* i *kwalifikacja*.

Jedną z najwcześniejszych, klasycznych naukowych definicji *kompetencji* możemy znaleźć w artykule Davida W. White'a z 1959 r. pt. *Motivation Reconsidered: The Concept of Competence*. White określił *kompetencję* jako: „skuteczną interakcję jednostki ze środowiskiem”, podkreślając w ten sposób, że kompetencja to nie tyle wiedza, ile zdolność efektywnego działania w konkretnych sytuacjach życiowych. Nieco inną definicję zaprezentował Richard E. Boyatzis (1982): „Kompetencja to zbiór charakterystyk indywidualnych, które należą do tak odmiennych dziedzin, jak: zdolności, motyw, cechy osobowości, predyspozycje czy obraz samego siebie i swojej roli społecznej lub stanowią zbiór nabytej wiedzy” (Kęsy, 2018, s. 19; por. Boyatzis, 1982, s. 12). Definicja ta ma perspektywę psychologiczno-menedżerską, skupia się na cechach indywidualnych człowieka. Autor wyodrębnia elementy kompetencji: motyw, cechy osobowości, zdolności i wiedzę. Celem człowieka kompetentnego jest efektywność w roli zawodowej.

Inną definicję zaprezentował Tomasz Rostkowski: „Kompetencje to: wiedza, umiejętności, uzdolnienia, style działania, osobowość, wyznawane zasady, zainteresowania i inne cechy, które używane i rozwijane w procesie pracy prowadzą do rezultatów zgodnych ze strategicznymi zamierzeniami przedsiębiorstwa” (Rostkowski, 2002, s. 90). Definicja przyjmuje perspektywę zarządzania zasobami ludzkimi i uwzględnia kontekst organizacji/institucji oraz cele firmy. Elementami kompetencji zdaniem tego autora są postawy, wartości i style działania.

Obie wymienione wyżej definicje są zgodne co do tego, że kompetencje to zbiór cech i zasobów osoby. Boyatzis (1982) patrzy na kompetencje od wewnątrz jednostki – koncentruje się na osobistych predyspozycjach i ich związku z efektywnością w pracy. Rostkowski natomiast (2002) uwzględnia kontekst

organizacyjny – kompetencje są dla niego tym, co służy realizacji celów firmy i powinno być celowo rozwijane przez pracodawcę. Wśród umiejętności zawartych w różnych modelach kompetencji XXI w. systematycznie wymieniane są cztery: kreatywność, krytyczne myślenie, komunikacja i współpraca (Lamri, 2021).

Czym są kompetencje w profesji nauczyciela? W tym miejscu warto przytoczyć definicję Jana Průchy (2006, s. 306): „to zbiór profesjonalnych umiejętności, wiedzy, wartości oraz postaw, którymi musi dysponować każdy nauczyciel, aby mógł efektywnie wykonywać swoją pracę”. Autor w swojej definicji koncentruje się na wartościach i wartościowaniu, podkreślając rolę postaw obok wiedzy i umiejętności.

Marta Konieczna-Kucharska (2015, s. 231) podaje, że „kompetencje nauczyciela to zintegrowana struktura wiedzy, umiejętności oraz postaw, która to struktura pozwala pobudzić siebie i innych”. Zakres tej definicji formułuje integralną strukturę, która aktywizuje zarówno nauczyciela, jak i uczniów. W zawodzie nauczyciela wiedza i umiejętności umożliwiają przygotowanie i prowadzenie zajęć, postawy i wartości motywują podobnie nauczyciela, jak i dzieci, gdyż stanowi on swoisty model do naśladowania, a odpowiedzialność i samoregulacja służą do refleksji nad własnym warsztatem pracy.

Nauczyciel pracujący z małymi dziećmi powinien być wyposażony w kompetencje pedagogiczne i dydaktyczne. Jolanta Karbowniczek, Małgorzata Kwaśniewska i Beata Surma (2011) wymieniają: umiejętność planowania i prowadzenia zajęć dydaktycznych dostosowanych do wieku i możliwości dzieci, stosowanie metod aktywizujących (zabawa, doświadczenia, obserwacja), prowadzenie obserwacji pedagogicznej i diagnozy rozwoju dziecka. Kazimierz Denek (2000) podkreśla wagę kompetencji komunikacyjnych i społecznych, np. efektywne komunikowanie się z dziećmi, współpracownikami i rodzicami, empatia, uważność na potrzeby dziecka, budowanie klimatu zaufania i bezpieczeństwa w grupie. Stanisław Dylak (2004) zwraca uwagę na kompetencje wychowawcze i opiekuńcze: tworzenie warunków sprzyjających samodzielności, wspieranie rozwoju emocjonalnego i społecznego dziecka, reagowanie na trudności wychowawcze i adaptacyjne. Inni autorzy, m.in. Ziemowit Włodarski i Andrzej Hankała (2004), piszą o kompetencjach organizacyjnych i środowiskowych, np. o umiejętności organizowania przestrzeni edukacyjnej, współpracy z rodzicami, środowiskiem lokalnym i specjalistami oraz planowaniu działań wychowawczo-opiekuńczych w dłuższej perspektywie. Obecnie jednak nauczyciel to nie tylko dydaktyk i wychowawca.

Nauczyciel, jak wskazuje Małgorzata Turczyk (2023), powinien mieć kompetencje prawno-normatywne, które odnoszą się do stosowania prawa w ochronie praw dziecka i edukacji, czyli znajomość aktów prawnych, norm i ich wdrażanie w praktykach wychowawczo-edukacyjnych. Autorka dochodzi do takich wniosków na podstawie jakościowej analizy dokumentów: Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r., nr 78, poz. 483), Konwencji o prawach dziecka przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych 20 listopada 1989 r., ratyfikowanej 30 kwietnia 1991 r. (Dz.U. z 1991 r., nr 120, poz. 526), Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej (Dz.U. z 2017 r., poz. 356, z późn. zm.), a także innych wybranych dokumentów.

Do ciekawych wniosków w wyniku badań empirycznych dochodzą także Zuzanna Zbróg, Agnieszka Olechowska i Agnieszka Szplit (2024). Okazuje się, że studenci pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej zauważają silne zapotrzebowanie na rozwój kompetencji intrapersonalnych (samoregulacja, odporność psychiczna) oraz interpersonalnych (empatia, komunikacja). Przyszli nauczyciele uznają te umiejętności za kluczowe w pracy z dziećmi, zwłaszcza w sytuacjach kryzysowych, np. w czasie pandemii. Aktywni nauczyciele przedszkolni i wczesnoszkolni oceniają swoje kompetencje jako średnie i wskazują na potrzebę rozwoju zawodowego w zakresie metodyki, diagnozy i umiejętności pracy z dziećmi (Nazaruk i Marchel, 2019). Z perspektywy rodziców nauczyciel powinien przede wszystkim mieć kompetencje psychologiczno-pedagogiczne, odnoszące się do wiedzy i komunikacyjne, w dalszej kolejności – kompetencje diagnostyczne i metodyczno-organizacyjne do pracy z małymi dziećmi (Lukasek i Ostapińska, 2023).

Kwalifikacje są pojęciem szerszym niż kompetencje; są najczęściej rozumiane jako potwierdzony zestaw kompetencji, uznany przez system edukacyjny lub rynek pracy. Obejmują one formalne uznanie (np. dyplom, certyfikat, uprawnienia zawodowe), że dana osoba posiada wymagane kompetencje do wykonywania określonego zawodu lub zadań. „Kwalifikacje to formalne potwierdzenie przez upoważnioną instytucję, że osoba ma kompetencje wymagane do realizacji określonych zadań zawodowych” (Sławiński (red.), 2011). Kwalifikacja w szkolnictwie wyższym jest więc formalnym dokumentem (np. dyplomem ukończenia studiów licencjackich, magisterskich czy doktoranckich), który poświadcza osiągnięcie określonego poziomu efektów uczenia się. Według Polskiej Ramy Kwalifikacji (PRK) (Dz.U. z 2018 r., poz. 2218) jest to potwierdzenie, że dana

osoba osiągnęła efekty uczenia się, czyli zestaw wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych, niezależnie od sposobu ich uzyskania. W ramach kwalifikacji, szczególnie w kontekście szkolnictwa wyższego, wyróżnia się trzy grupy efektów uczenia się, które odpowiadają różnym rodzajom kompetencji:

- wiedza – zbiór uporządkowanych informacji, teorii, zasad – to, co student wie i rozumie;
- umiejętności – zdolność do wykorzystywania wiedzy w praktyce – to, co student potrafi zrobić;
- kompetencje społeczne – postawy, wartości, odpowiedzialność, zdolność do pracy zespołowej, etyka – to, jak student działa w grupie, czy jest odpowiedzialny, czy jest gotów do wykonywania zawodu.

To właśnie ostatni z komponentów jest utożsamiany z kompetencjami *stricto*, choć na pełną definicję *kompetencji* składają się wszystkie trzy.

Kwalifikacje do pracy w zawodzie nauczyciela przedszkolnego i wczesnoszkolnego a konstrukcja programu studiów

Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 14 września 2023 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli (Dz.U. z 2023 r., poz. 2102) wskazuje na uprawnienia do pracy w zawodzie nauczyciela przedszkola i klas I–III szkoły podstawowej.

Kwalifikacje do pracy na stanowisku nauczyciela przedszkola i nauczyciela w klasach I–III posiada osoba, która ukończyła jednolite studia magisterskie (prowadzone zgodnie z nowym standardem kształcenia na kierunku pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna) i posiada przygotowanie pedagogiczne lub jest absolwentem zakładu kształcenia nauczycieli w specjalności przedszkolnej i wczesnoszkolnej. Osoby, które uzyskały kwalifikacje według nieaktualnych już przepisów (tj. przed październikiem 2023 r.), zachowują swoje uprawnienia – nie muszą ich uzupełniać.

Oznacza to, że przyszły nauczyciel przedszkolny i wczesnoszkolny musi mieć pełne kwalifikacje na poziomie 7 PRK (2018). Poziom ten jest równoważny z poziomem 7 Europejskiej Ramy Kwalifikacji (Komisja Europejska, 2017). Warto podkreślić, że kompetencje takie mają wartość formalną (dyplom), a co za tym idzie, zostały potwierdzone przez uprawnioną do tego instytucję (np. uczelnię). Charakterystyczne cechy dla poziomu 7 PRK to: zakres działań (złożone problemy i sytuacje zawodowe wymagające twórczego podejścia), niezależność (absolwent działa samodzielnie, inicjuje działania i ponosi za nie odpowiedzialność),

odpowiedzialność (zarówno za własny rozwój, jak i za innych – np. jako lider zespołu), twórczość i refleksja (umiejętność generowania nowych rozwiązań i krytycznej analizy obowiązujących praktyk). Poziom 7 PRK to poziom odpowiadający specjalistom, liderowi, młodemu naukowcowi, który jest w stanie działać autonomicznie i odpowiedzialnie w różnych kontekstach zawodowych i społecznych, a jego wiedza ma charakter pogłębiony.

Dodatkową kwalifikacją, którą otrzymują absolwenci pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej, czyli absolwenci jednolitych studiów magisterskich opracowanych zgodnie z nowym standardem kształcenia nauczycieli, są kwalifikacje do nauczania języka obcego w przedszkolach i klasach I–III szkół podstawowych (Dz.U. z 2023 r., poz. 2102, par. 13).

Standard kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela przedszkola i edukacji wczesnoszkolnej (klasy I–III szkoły podstawowej) stanowi Załącznik nr 2 do Obwieszczenia Ministra Nauki z dnia 9 lutego 2024 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego w sprawie standardu kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela (Dz.U. z 2024 r., poz. 453). Jednolite studia magisterskie z zakresu pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej zaprojektowane na podstawie wspomnianych standardów trwają co najmniej 9 semestrów, liczą co najmniej 2860 godzin (w tym 240 godzin praktyk) i minimum 301 punktów ECTS (European Commission, Education, Audiovisual and Culture Executive Agency, 2015). Kształcenie przyszłych nauczycieli przedszkolnych i wczesnoszkolnych może odbywać się na kierunkach o profilu praktycznym lub ogólnoakademickim. W przypadku tych pierwszych ponad 50% punktów ECTS musi być przyporządkowane do zajęć, które kształtują umiejętności praktyczne. W przypadku profilu ogólnoakademickiego nacisk kładziony jest na udział studentów w zajęciach przygotowujących do prowadzenia działalności naukowej lub udział w tej działalności. Co ważne, program studiów musi zapewniać studentom możliwość wyboru zajęć w wymiarze nie mniejszym niż 5% liczby punktów ECTS koniecznych do ukończenia studiów, a więc co najmniej 15,05 punktów ECTS. Program studiów układa się w grupy zajęć:

- A. przygotowanie psychologiczno-pedagogiczne (80 ECTS);
- B. przygotowanie merytoryczne nauczycieli przedszkoli i klas I–III szkoły podstawowej jako przygotowanie do integracji treści nauczania (57 ECTS);
- C. wspieranie rozwoju dzieci w wieku przedszkolnym i młodszym wieku szkolnym (45 ECTS);

- D. podstawy dydaktyki nauczania zintegrowanego w przedszkolu i klasach I–III szkoły podstawowej (7 ECTS);
- E. metodyka poszczególnych typów edukacji z uwzględnieniem sposobów integrowania wiedzy i umiejętności dzieci lub uczniów (57 ECTS);
- F. dziecko lub uczeń ze specjalnymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi w przedszkolu i klasach I–III szkoły podstawowej (14 ECTS);
- G. organizacja pracy przedszkola i szkoły z elementami prawa oświatowego i praw dziecka oraz kultura przedszkola i szkoły, w tym w zakresie kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi i niepełnosprawnościami (7 ECTS);
- H. podstawy diagnostyki edukacyjnej dla nauczycieli (7 ECTS);
- I. kultura języka (7 ECTS);
- J. praktyki zawodowe (10 ECTS);
- K. metodologia badań naukowych (10 ECTS).

Do każdej grupy zajęć odgórnie przyporządkowana jest określona, minimalna liczba godzin, punkty ECTS oraz efekty uczenia się. Sformułowanie *grupy zajęć* oznacza, że dany moduł może być podzielony na kilka rodzajów zajęć, np. grupa zajęć A. przygotowanie pedagogiczne podzielona została na: A.1. podstawy działań pedagogicznych; A.2. pedagogikę przedszkolną i wczesnoszkolną; A.3. podstawy psychologii dla nauczycieli; A.4. psychologiczne i pedagogiczne podstawy nauczania dzieci języka obcego.

Każdy rodzaj zajęć natomiast może zostać podzielony na konkretne przedmioty – zgodnie z koncepcją i możliwościami kształcenia na danej uczelni, np. zajęcia z grupy A.3. muszą być zrealizowane w liczbie 180 godzin i mogą zostać podzielone na takie przedmioty, z którymi bezpośrednio korespondują efekty uczenia się przyporządkowane do tej grupy zajęć, a więc: psychologia ogólna, psychologia rozwojowa, psychologia poznania i kształcenia, psychologia emocji i motywacji, psychologia twórczości i komunikowania się.

Zaakcentowania wymaga fakt, że w programie kształcenia nauczycieli przedszkolnych i wczesnoszkolnych zawarte jest przygotowanie pedagogiczne, które obejmuje przygotowanie psychologiczno-pedagogiczne i przygotowanie dydaktyczne.

Obecnie nie jest możliwe ukończenie studiów w trybie online. W szczególności, gdy chodzi o studia w trybie dziennym, gdyż przewidują one co najmniej 60 godzin zajęć z wychowania fizycznego. Liczba punktów ECTS, jaka może być uzyskana w ramach kształcenia z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość, nie może być większa niż 25% liczby punktów ECTS koniecznej

do ukończenia studiów, czyli 75,25 punktów ECTS. Na uwagę zasługuje także system praktyk w liczbie 240 godzin.

Celem praktyk zawodowych jest zapoznanie z organizacją pracy przedszkola, szkoły, placówki systemu oświaty, w tym placówki oświatowo-wychowawczej, poradni psychologiczno-pedagogicznej, warsztatem pracy nauczyciela, formami i metodami nauczania i wychowania oraz umożliwienie studentowi kształtowania i rozwoju umiejętności dydaktyczno-wychowawczych w bezpośrednim kontakcie z uczniami, a także weryfikacji własnych predyspozycji do wykonywania zawodu nauczyciela (Dz.U. z 2024 r., poz. 453).

Pierwsze godziny praktyk na studiach nazwane są praktykami ogólnopedagogicznymi i powinny liczyć 30 godzin. Kolejny rodzaj praktyk to praktyka wychowawczo-dydaktyczna. Oba rodzaje mają charakter śródroczny i muszą być zorganizowane w ścisłej korelacji z zajęciami teoretycznymi oraz metodycznymi. Praktyka ciągła nastawiona jest na samodzielne prowadzenie zajęć i organizowanie procesu dydaktyczno-wychowawczego, w tym współpracę z innymi nauczycielami, specjalistami oraz rodzicami. Co istotne – praktyki odbywają się w placówkach systemu oświaty: przedszkola i klasy I–III szkół podstawowych, przy ścisłej współpracy z nauczycielem akademickim i nauczycielem przedszkola lub szkoły podstawowej, z którym uczelnia zawarła umowę.

Program studiów (Dz.U. z 2018 r., poz. 1861; Dz.U. z 2018 r., poz. 1668 z późn. zm.) uwzględnia tzw. matrycę efektów uczenia się. Na kierunku pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna to dokument, który przedstawia spójne zestawienie efektów kształcenia (czyli tego, co student ma wiedzieć, rozumieć i umieć po ukończeniu studiów) w odniesieniu do:

- efektów uczenia się określonych w przepisach prawa – zgodnie z PRK oraz efektami dla dziedziny nauk społecznych i dyscypliny pedagogika;
- przedmiotów/modułów kształcenia – czyli tego, jak poszczególne przedmioty realizują konkretne efekty wynikające ze standardów;
- profilu i poziomu studiów – np. jednolite magisterskie o profilu praktycznym.

Oprócz tego program studiów powinien określać poziom i formę zaliczenia – np. egzamin, projekt, praktyka zawodowa, praca pisemna, których, co ważne, nie określają ogólnie standardy przygotowujące kandydatów do wykonywania zawodu nauczyciela.

Konstrukcja programu studiów w Polsce musi być zgodna z Rozporządzeniem Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 27 września 2018 r. w sprawie studiów (Dz.U. z 2018 r., poz. 1861; Dz.U. z 2018 r., poz. 1668 z późn. zm.). Plan studiów, czyli rozkład przedmiotów i modułów w czasie (semestry), ich liczba godzin, punktów ECTS i forma zajęć (wykłady, ćwiczenia, praktyki) powinny być ogólnodostępne na stronach Biuletynu Informacji Publicznej uczelni (Polska Komisja Akredytacyjna, 2023). Ponadto program musi zawierać informacje o tym, jak uczelnia sprawdza osiągnięcie efektów uczenia się (egzamin, projekty, prezentacje, praktyki, prace zaliczeniowe itp.). Jednym z elementów programu studiów są zasady dyplomowania, które określają warunki przystąpienia do egzaminu dyplomowego, sposób oceny pracy dyplomowej (licencjackiej lub magisterskiej) i ewentualne dodatkowe wymagania.

Świadomość oczekiwań ustawowych od przyszłych nauczycieli przedszkolnych i wczesnoszkolnych oraz zasad, jakim podlega konstrukcja programu studiów, może nas uchronić przed nieuczciwymi praktykami stosowanymi przez niektóre uczelnie w celu pozyskania studenta (klienta). Na rynku możemy spotkać kierunki takie jak np. pedagogika małego dziecka, pedagogika wczesnodziecięca, co może wprowadzić kandydata w błąd. Tylko jednolite studia magisterskie o nazwie pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna realizowane zgodnie z zarysowanym wyżej standardem nadają uprawnienia/kwalifikacje do pracy w zawodzie nauczyciela przedszkola i nauczyciela w klasach I–III w ramach systemu oświaty w Polsce.

Perspektywa i konteksty pracy w zawodzie nauczyciela wychowania przedszkolnego i wczesnoszkolnego

Jak widać, wymagania względem nauczycieli są coraz większe. Nie zawsze jednak tak było. Pamiętajmy, że jeszcze do końca lat 90. studium nauczycielskie było wystarczającym przygotowaniem do pracy w przedszkolu oraz w klasach I–III szkoły podstawowej w Polsce. Do 1990 r. – kształcenie nauczycieli przedszkolnych i wczesnoszkolnych odbywało się głównie w 2-letnich studiach nauczycielskich (po szkole średniej), a także w liceach pedagogicznych (dla nauczycieli przedszkoli i klas początkowych), które zaczęto wygaszać w latach 80. W latach 90. studium nauczycielskie było nadal uznawane za wystarczające do podjęcia pracy w przedszkolu i edukacji wczesnoszkolnej. Od 1999 r. – po reformie systemu edukacji oraz szkolnictwa wyższego – rozpoczęto proces stopniowego podnoszenia kwalifikacji nauczycieli. Wprowadzono wymóg posiadania

wyższego wykształcenia (co najmniej licencjackiego). Od 1 września 2004 r. – zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z 10 września 2002 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli niemających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli (Dz.U. z 2002 r., nr 155, poz. 1288), które weszło w życie po okresie przejściowym, nauczyciele przedszkolni i nauczania początkowego musieli mieć ukończone studia wyższe zawodowe (licencjackie) na kierunku pedagogika – tym samym zakończył się okres, kiedy to do pełnienia stanowiska nauczyciela wykształcenie na poziomie średnim było wystarczające. Zmiany w systemie kształcenia nauczycieli oraz ewolucję wymagań kwalifikacyjnych szeroko omawia np. Czesław Kupisiewicz w publikacji *Podstawy dydaktyki ogólnej* (2006) oraz – w kontekście procesu profesjonalizacji zawodu nauczyciela – Henryka Kwiatkowska w publikacji *Pedeutologia* (2008).

Aktualnie obowiązują regulacje zawarte w Ustawie z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2018 r., poz. 1668 z późn. zm.). W artykule 68. tego dokumentu zapisano, że w programie studiów przygotowujących do wykonywania zawodu nauczyciela stosuje się standardy kształcenia. „Standard kształcenia jest zbiorem reguł i wymagań w zakresie kształcenia dotyczących sposobu organizacji kształcenia, osób prowadzących to kształcenie, ogólnych i szczegółowych efektów uczenia się, a także sposobu weryfikacji osiągniętych efektów uczenia się” (Dz.U. z 2024 r., poz. 1571). Standardy kształcenia nauczycieli wychowania przedszkolnego i wczesnoszkolnego zostały już omówione we wcześniejszym fragmencie tego tekstu.

Pomimo rosnących wymagań wobec nauczycieli oraz konieczności permanentnej edukacji, edukacji ustawicznej i samodoskonalenia zawodowego nie jest to dobrze płatny zawód. Zauważmy, że od niedawna wymaga się od nauczyciela przedszkolnego i wczesnoszkolnego kompetencji językowych, w tym posługiwania się językiem obcym, oraz kompetencji cyfrowych (w standardach przewidziano zajęcia: B.5. informatyka w ramach przygotowania merytorycznego nauczyciela oraz E.5. metodyka edukacji informatycznej) czy też wiedzy na temat dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych. Początkujący nauczyciel wychowania przedszkolnego lub edukacji wczesnoszkolnej, zatrudniony w placówkach systemu oświaty otrzymuje wynagrodzenie jedynie nieznacznie przekraczające wysokość płacy minimalnej; może liczyć na dodatek motywacyjny, dodatek za staż pracy oraz dodatek za pełnienie funkcji wychowawcy. Czas pracy nauczyciela w przedszkolu nie może przekraczać 25 godzin tygodniowo,

a nauczyciela w klasach I–III – 22 godziny (Dz.U. z 2024 r., poz. 986). Jest to pensum tygodniowe, w którym jedna godzina oznacza godzinę dydaktyczną, czyli 45 minut. Nauczyciele pełnią dyżury na korytarzach, przygotowują się do zajęć, poprawiają i sprawdzają prace klasowe, odbywają zebrania z rodzicami, uczestniczą w zespołach: przedmiotowych, wychowawczych, zadaniowych, spotkaniach Rady Pedagogicznej, festynach i innych wydarzeniach szkolnych, również w wycieczkach. Są również zobowiązani do współpracy z innymi specjalistami zatrudnionymi w szkole lub przedszkolu, a w sytuacji, gdy mają wychowawstwo – do wypełniania rozbudowanej dokumentacji. Ponadto nauczyciel realizuje awans zawodowy na zasadach określonych w ustawie (Dz.U. z 2024 r., poz. 986): początkujący nauczyciel, nauczyciel mianowany, certyfikowany nauczyciel.

Wszyscy studenci przed rozpoczęciem aktywności zawodowej powinni zdawać sobie sprawę, że zawód nauczyciela to stresująca i obciążająca psychicznie praca. Męczący potrafi być hałas i zamieszanie, będący normalnym, codziennym kontekstem tego zawodu. Ponadto praca z dziećmi jest bardzo odpowiedzialna, choćby w odniesieniu do dbałości o bezpieczeństwo dzieci i formę przekazu treści podczas zajęć.

Niestety nie każdy może pracować w tym zawodzie. Czynniki utrudniającymi pracę w zawodzie nauczyciela mogą być wady i dysfunkcje układu wzrokowego, których nie można skorygować szklami optycznymi lub soczewkami kontaktowymi, a także znaczna niepełnosprawność słuchu, której nie można skorygować aparatem słuchowym. Trudności mogą mieć osoby z zaburzeniami równowagi, koordynacji wzrokowo-ruchowej oraz chorobami powodującymi zaburzenia świadomości. Charakter pracy (przede wszystkim kontakty z uczniami) powoduje, że znaczne wady wymowy są przeszkodą w wykonywaniu tego zawodu. Istnieje możliwość zatrudnienia osób z dysfunkcjami narządu ruchu, w tym poruszających się na wózkach inwalidzkich, pod warunkiem odpowiedniego przystosowania obiektu, pomieszczenia i stanowiska pracy oraz po racjonalnym doborze czynności zawodowych. Nauczyciel pracujący z małymi dziećmi powinien jednak umieć szybko reagować, co często jest niezbędne, np. w trakcie pilnowania dzieci na placu zabaw i w razie konieczności być gotowym do interwencji.

Zakończenie

Podsumowując, współczesny nauczyciel wychowania przedszkolnego i wczesnoszkolnego stoi przed wieloma wyzwaniami, które wymagają od niego nie tylko odpowiednich kwalifikacji formalnych, ale przede wszystkim wielu

kompetencji interpersonalnych, metodycznych i cyfrowych. To zawód, który nieustannie ewoluuje, dostosowując się do zmieniających się potrzeb dzieci, oczekiwań społecznych oraz dynamicznego rozwoju technologii. Kluczowe staje się zatem nieustanne doskonalenie zawodowe, otwartość na innowacje oraz głęboka empatia i zaangażowanie. Tylko taki nauczyciel może skutecznie wspierać rozwój najmłodszych, budując fundamenty ich przyszłej edukacji i życia społecznego.

Nauczyciel to zawód, który – mimo swojej ogromnej wartości społecznej – wciąż pozostaje słabo wynagradzany w porównaniu do wysiłku, odpowiedzialności i zaangażowania, jakich wymaga. W przypadku nauczycieli wychowania przedszkolnego i wczesnoszkolnego jest to szczególnie widoczne, ponieważ to właśnie oni mają bezpośredni wpływ na rozwój emocjonalny, społeczny i intelektualny najmłodszych dzieci, kształtując ich pierwsze doświadczenia edukacyjne. Z tego względu zawód nauczyciela często wybierają osoby kierujące się silnym poczuciem misji i powołania. To ludzie, którzy widzą sens swojej pracy nie w korzyściach materialnych, lecz w możliwości realnego wpływania na życie drugiego człowieka – w tym przypadku dziecka. Satysfakcja płynąca z obserwowania postępów ucznia, jego rozwoju i radości z odkrywania świata, często rekompensuje braki finansowe i trud codziennej pracy.

Bycie nauczycielem z powołania oznacza gotowość do ciągłego uczenia się, cierpliwość, empatię, umiejętność budowania relacji i pasję do pracy z dziećmi. To wybór drogi życiowej, która – choć trudna i wymagająca – daje poczucie głębokiego spełnienia. Dlatego mimo niesprzyjających warunków finansowych wielu nauczycieli z oddaniem pełni swoją funkcję, traktując ją nie jako zawód, lecz jako misję i ważny element własnej tożsamości.

Referencje

- Boyatzis, R.E. (1982). *The competent manager: a model for effective performance*. Wiley Interscience.
- Denek, K. (2000). *Kompetencje nauczycieli w kontekście wyzwań XXI wieku i potrzeb reformy systemu edukacji w Polsce*. W: K. Wenta (red.), *Kształcenie pedagogiczne w dobie przemian edukacyjnych w Polsce. Materiały z seminarium naukowego zorganizowanego przez Zakład Kształcenia Pedagogicznego Instytutu Pedagogiki US 12–13 kwietnia 1999 r.* (s. 29–45). Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego.
- Dylak, S. (2004). *Nauczyciel – kompetencje i kształcenie zawodowe*. W: T. Pilch (red.), *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku. T. III: M–O* (s. 553–567). Wydawnictwo Akademickie „Żak”.

- European Commission, Education, Audiovisual and Culture Executive Agency. (2015). *ECTS Users' Guide 2015*. Publications Office of the European Union.
- Karbowniczek, J., Kwaśniewska, M., Surma, B. (2011). *Podstawy pedagogiki przedszkolnej z metodyką*. Akademia Ignatianum, Wydawnictwo WAM.
- Kęsy, M. (2018). *Kompetencje menedżerskie personelu medycznego*. Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Gospodarki.
- Konieczna-Kucharska, M. (2015). *Miękkie i twarde kompetencje nauczycieli*. Zeszyty Naukowe Politechniki Częstochowskiej – Zarządzanie, 19.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r., nr 78, poz. 483).
- Konwencja o prawach dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych 20 listopada 1989 r., ratyfikowana 30 kwietnia 1991 r. (Dz.U. z 1991 r., nr 120, poz. 526).
- Kot, S. (1995). *Historia wychowania. Tom 2. Wychowanie nowoczesne: od połowy XVIII do współczesnej doby*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Kupisiewicz, C. (2006). *Podstawy dydaktyki ogólnej*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Kwiatkowska, H. (2008). *Pedeutologia*. Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
- Lamri, J. (2021). *Kompetencje XXI wieku. Kreatywność. Komunikacja. Krytyczne myślenie. Kooperacja*. Wolters Kluwer.
- Lukasek, A., Ostapińska, M. (2023). *Wizerunek i rola nauczyciela edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej w opinii rodziców*. W: M. Nowak, S. Chrobak, A. Lukasek (red.), *Kształcenie i wychowanie – postpandemiczna transformacja* (s. 257–285). Wyższa Szkoła Gospodarki Euroregionalnej im. Alcide De Gasperi.
- Majchrowska-Kielak, A. (2020). *Kierowanie zespołem klasowym przez nauczyciela – wybrane problemy w edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej*. *Pedagogika Katolicka*, 26(1).
- Nazaruk, S., Marchel, J. (2019). *Opinia rodziców o gotowości szkolnej dzieci w zakresie czytania i pisania – przykłady z praktyki pedagogicznej*. *Rozprawy Społeczne*, 13(3).
- Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 11 czerwca 2024 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy – Karta Nauczyciela (Dz.U. z 2024 r., poz. 986).
- Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 11 września 2024 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2024 r., poz. 1571).
- Obwieszczenie Ministra Nauki z dnia 9 lutego 2024 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego w sprawie standardu kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela (Dz.U. z 2024 r., poz. 453).
- Polska Komisja Akredytacyjna. (2023). *Kryteria oceny programowej*.
- Průcha, J. (2006). *Pedeutologia*. W: B. Śliwerski (red.), *Pedagogika. T. 2. Pedagogika wobec edukacji, polityki oświatowej i badań naukowych* (s. 293–316). Gdańskie Wydawnictwo Pedagogiczne.
- Rostkowski, T. (2002). *Kompetencje a jakość zarządzania zasobami ludzkimi*. W: A. Sajkiewicz (red.), *Jakość zasobów pracy. Kultura, kompetencje, konkurencyjność* (s. 83–112). Poltext.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 14 września 2023 r. w sprawie szczególnych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli (Dz.U. z 2023 r., poz. 2102).

- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 10 września 2002 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli niemających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli (Dz.U. z 2002 r., nr 155, poz. 1288).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej (Dz.U. z 2017 r., poz. 356, z późn. zm.).
- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 14 listopada 2018 r. w sprawie charakterystyk drugiego stopnia efektów uczenia się dla kwalifikacji na poziomach 6–8 Polskiej Ramy Kwalifikacji (Dz.U. z 2018 r., poz. 2218).
- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 27 września 2018 r. w sprawie studiów (Dz.U. z 2018 r., poz. 1861).
- Sławiński, S. (red.). (2011). *Słownik kluczowych pojęć związanych z krajowym systemem kwalifikacji*, oprac. S. Sławiński, H. Dębowski, H. Michałowicz, J. Urbanik, przy współpracy: E. Chmieleckiej, A. Kraśniewskiego, T. Saryusza-Wolskiego. Instytut Badań Edukacyjnych.
- Turczyk, M. (2023). *Kompetencje prawno-normatywne nauczycieli wczesnej edukacji*. Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce, 18, 1(68).
- Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2018 r., poz. 1668 z późn. zm.).
- Włodarski, Z., Hankała, A. (2004). *Nauczanie i wychowanie jako stymulacja rozwoju człowieka. Podręcznik dla studentów szkół pedagogicznych i nauczycieli*. Wyższa Szkoła Pedagogiczna Związku Nauczycielstwa Polskiego, Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Zbróg, Z.J., Olechowska, A., Szplit, A. (2024). *Kompetencje społeczno-emocjonalne przyszłych nauczycieli wczesnej edukacji*. Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce, 19, 2(73).